

مجله حسابداری سلامت، سال هفتم، شماره دوم، پیاپی ۲۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، صص ۱-۱۴.

رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری

دکتر موسی بزرگ اصل^۱، حسین رجب‌دُری^{۲*} و امیررضا خانی‌ذلان^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۰

تاریخ اصلاح نهایی: ۱۳۹۷/۱۰/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۷

چکیده

مقدمه: اختلال شخصیت ضداجتماعی رفتاری است که عموماً با نبود وجدان تعریف شده و موجب افزایش اعمال متقابلانه و غیراخلاقی می‌شود. بنابراین، شخصیت افراد و به‌ویژه اختلال شخصیت ضداجتماعی، در بروز جرائم و امور غیراخلاقی اقتصادی تأثیر دارد.

روش پژوهش: این پژوهش کاربردی و از نوع توصیفی-همبستگی است و جامعه آماری آن را دانشجویان حسابداری دانشگاه‌های مختلف کشور تشکیل می‌دهد. نمونه پژوهش شامل ۱۳۶ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده و دوره زمانی پژوهش سال ۱۳۹۷ است. برای سنجش متغیرها از پرسش‌نامه استاندارد بایلی و برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی و معادلات ساختاری استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی در دانشجویان بالاتر از متوسط است. هم‌چنین، بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح ۵۵٪ وجود دارد.

نتیجه‌گیری: با افزایش اختلال شخصیت ضداجتماعی، امکان بروز رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری افزایش می‌یابد. هم‌چنین، سطح بالاتر از متوسط اختلال شخصیت ضداجتماعی در دانشجویان حسابداری نشان می‌دهد که در راستای کاهش این اختلال، باید برنامه‌ریزی‌های دقیق و کاملی انجام شود تا از عواقب منفی آن جلوگیری شود و با آموزش نظری و عملی اخلاق به دانشجویان و آموزش‌های روانشناسی متناسب با محیط کار حسابداری و حسابرسی، کیفیت حرفه را بتوان تضمین کرد.

واژه‌های کلیدی: اختلال شخصیت ضداجتماعی، اخلاق حرفه‌ای، تقلب.

۱. دانشیار، گروه حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی (ره)، تهران، ایران.

۲. دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

* نویسنده مسئول؛ رایانامه: Hosrado@gmail.com

مقدمه

شامل اختلال شخصیت ضداجتماعی، ماکیاولیسم و خودشیفتگی مورد توجه قرار گرفته است. مهم‌ترین ویژگی شخصیتی اشاره‌شده، اختلال شخصیت ضداجتماعی است که با نبود وجدان تعریف می‌شود. بدیهی است که نبود وجدان، توجیه عقلانی را تسهیل کرده و موجب افزایش اعمال متقلبانه و غیراخلاقی می‌شود (۷). در این راستا، این باور وجود دارد که شخصیت افراد و به‌ویژه اختلال شخصیت ضداجتماعی، در بروز جرائم و امور غیراخلاقی اقتصادی تأثیر دارد (۸). هم‌چنین، اختلال شخصیت ضداجتماعی حوزه‌ای از علوم رفتاری در رابطه با مطالعه تقلب است. در این زمینه ادعا می‌شود که دانشجویان حسابداری از لحاظ اصول اخلاقی، روانشناسی تقلب و کلاهبرداری به‌درستی آموزش ندیده‌اند (۹). با توجه به این که ویژگی‌های شخصیتی از جمله اختلال شخصیت ضداجتماعی به‌گونه معمول در طول عمر فرد ثابت و پایدار می‌ماند، بررسی سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی دانشجویان حسابداری می‌تواند مبنایی برای تصمیم‌گیری متخصصان و برنامه‌ریزان این حوزه باشد. آگاهی از ویژگی‌های دانشجویانی که جذب حرفه حسابداری شده و اطلاع از نحوه برنامه‌درسی و آموزشی آن‌ها می‌تواند راهنمای آموزش و استخدام کارکنان در حرفه حسابداری باشد که ساختار این حرفه را در آینده تشکیل می‌دهد (۷).

اختلال شخصیت ضداجتماعی بر دو بُعد دیگر ویژگی‌های شخصیتی شامل ماکیاولیسم و خودشیفتگی نیز تأثیر می‌گذارد. سامانه‌های نظارتی با استناد به ترس از شناسایی و تنبیه (مجازات) فرصت ادراک‌شده را کاهش

اصطلاح آموزش، به معنی هدایت کردن است که در واقع به شکوفایی توانایی در یک فرد روبه‌رو شدن با زندگی اشاره دارد و هدف آن تنها درک مفاهیم و توسعه مهارت‌ها نیست بلکه هدفی بزرگ‌تر را دنبال می‌کند و آن ایجاد شخصیت است. تلاش بیشتر در زمینه آموزش در سال‌های اخیر به عنوان امری ضروری شناخته می‌شود و امور اخلاقی اهمیت رو به افزایشی در مباحث آموزشی حرفه‌هایی مانند حسابداری داشته است (۱). از دهه ۱۹۸۰ میلادی دانشگاهیان و متخصصان در مورد آموزش‌های حسابداری بر این موضوع متمرکز شده‌اند که چگونه سامانه‌های آموزشی می‌تواند دانشجویان را برای درک، شرکت و ترویج اشکال بهتر فرایندهای اقتصادی و محیطی کمک کند (۲). از بین ویژگی‌های مختلف انسان چیزی که می‌تواند به انسان کمک کند تا خود و دیگران را بهتر بشناسد، شخصیت است (۳). هم‌چنین، عملکرد و برون‌داد هر محیط آموزش دانشگاهی، انتقال ایده‌ها و ارزش‌های والای فکری و تحلیلی به دانشجویان است (۴). چرا که آموزش، از نقطه‌نظر نقش ارزش‌ها در توسعه تفکر انتقادی و انعکاسی می‌تواند منجر به انگیزش اخلاقی دانشجویان شود (۵). یکی از هدف‌های پژوهش‌ها در زمینه آموزش حسابداری پی‌بردن به روحیه و منش دانشجویان حسابداری است. این نوع پژوهش‌ها در سال ۲۰۱۶ میلادی نسبت به سال ۲۰۱۵ میلادی افزایش ۳۳ درصدی داشته است (۶).

در پژوهش‌های حسابداری سه ویژگی شخصیتی

می‌دهد اما افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی، بی‌باک، بی‌پروا و خون‌سرد بوده و از پاسخ‌گویی خود برای فرار از مجازات مطمئن هستند. انگیزه برای انجام رفتار غیراخلاقی بنا به دو دلیل ممکن است در افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی بیشتر باشد. نخست این که این افراد خودپسند و نوعی حس استحقاق داشته که موجب تشویق به کلاه‌برداری و بروز رفتارهای غیراخلاقی می‌شود. دوم، این اختلال رفتار تکانشی و ستیزه‌جویانه را تشدید کرده که خود انگیزه‌ای برای کلاه‌برداری و بروز رفتارهای غیراخلاقی است. سرانجام، افرادی که بالاترین سطح را در اختلال شخصیت ضداجتماعی دارند، در آن‌ها نخوت و تفکر مجرمانه جایگزین فشار و توجیه عقلانی می‌شود. با توجه به مطالب بیان‌شده، سؤال اول این پژوهش به این شرح است که سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی دانشجویان حسابداری کشور چقدر است؟ زمانی که دانشجویان به حرفه وارد می‌شوند، برای آن‌ها یک دوره اجتماعی شدن حرفه‌ای و شکوفایی رخ می‌دهد. چنانچه مشخص شود سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی دانشجویان حسابداری در سطح بالایی قرار دارد، تأثیر آن بر حرفه حسابداری نامطلوب خواهد بود اما پایین بودن آن مؤید اجتماعی شدن و انتخاب تخصصی مطلوب است (۷). هم‌چنین، انتظار می‌رود بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و پذیرش و بروز رفتارهای غیراخلاقی نیز رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار باشد. در نتیجه، سؤال دوم پژوهش به این شرح خواهد بود که آیا بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و پذیرش شیوه‌های غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری رابطه معنی‌داری

وجود دارد؟ بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که در بین پژوهش‌های انجام شده در زمینه آموزش حسابداری، پژوهش‌های اندکی به موضوع اختلال شخصیت ضداجتماعی اختصاص دارد. به عبارت دیگر، تنها در تعداد کمی از این پژوهش‌ها موضوع اختلال شخصیت ضداجتماعی بررسی شده است (۱۰). هدف پژوهش حاضر، بررسی سطح و هم‌چنین، رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و بروز رفتارهای غیراخلاقی در بین دانشجویان حسابداری کشور است. بررسی این مسأله، دیدگاه‌هایی نوین درباره آموزش و تدریس اخلاق حرفه‌ای حسابداری ارائه می‌دهد.

مبانی نظری

اختلال شخصیت ضداجتماعی به‌عنوان نوعی از اختلال شخصیتی شناخته شده که نبود وجدان و سطح هم‌دلی پایین از ویژگی‌های آن است و به‌گونه معمول، با تحمل فشار روانی بالا، بی‌رحمی، خودمحوری و انواع رفتارهای ضداجتماعی توصیف می‌شود. اختلال شخصیت ضداجتماعی به درمان واکنش نشان نداده و مانند سایر عوامل شخصیتی به‌کندی تغییر می‌کند. شواهد بی‌شماری نیز وجود دارد و مهر تأییدی بر این باور است که اختلال شخصیت ضداجتماعی، تفاوت‌های ذهنی ذاتی را نشان می‌دهد (۱۱). البته، اختلال شخصیت ضداجتماعی نشان‌دهنده دیوانگی و جنون نیست بلکه بیان‌گر عقلانیت رادیکال (انسان اقتصادی) است. افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی، درست را نادرست تشخیص می‌دهند اما به آن توجهی نمی‌کنند. آنان «هویت‌های شخصی خود

را بر حسب اصول اخلاقی تفسیر نمی‌کنند» و انگیزه‌ای ندارند تا افرادی اخلاقی باشند یا اخلاقی به نظر برسند (۱۲). اختلال شخصیت ضداجتماعی نوعی از اختلال شخصیتی است که معمولاً دو بُعد یا دو عامل (اولیه و ثانویه) دارد. اختلال شخصیت ضداجتماعی «اولیه» محور و مرکز سازه اختلال شخصیت ضداجتماعی شامل گرایش به دروغ، پشیمان‌نشدن، نداشتن ندامت و نداشتن همدردی است که از ویژگی‌های پیش‌گویانه تقلب، کلاهبرداری و امور غیراخلاقی است. اختلال شخصیت ضداجتماعی «ثانویه» نیز شامل تکانش‌گری، تحمل‌نکردن، سرخوردگی، تندمزاجی و نداشتن هدف‌های درازمدت است (۷).

اختلال شخصیت ضداجتماعی موجب تسهیل‌رهایی از اصول اخلاقی شده و به فرد امکان می‌دهد در حالی که برای خود تصویر ذهنی و خودانگاره قابل‌قبولی را حفظ می‌کند اعمالی را انجام دهد که می‌داند اشتباه است (۱۳). بایلی در پژوهشی به بررسی تأثیر اختلال شخصیت ضداجتماعی اولیه بر پیامد رفتار واقعی با نقش میانجی بروز روش‌های غیراخلاقی پرداخت. یافته‌های پژوهش وی نشان داد که بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و پیامد رفتار واقعی رابطه وجود دارد (۶).

همان‌طور که پیش از این بیان شد، از دیگر ویژگی‌های شخصیتی مورد توجه خودشیفتگی و ماکیاولیسم است. برخی پژوهشگران رابطه بین خودشیفتگی، ماکیاولیسم و اختلال شخصیت ضداجتماعی را بررسی کرده و به این نتیجه رسیدند که این سه سازه با یکدیگر مرتبط اما متمایز از هم هستند. همچنین، این موارد سوءاستفاده ناعادلانه از دیگران را

تسهیل می‌کند (۱۴). پژوهشگران دیگری نیز به این نتیجه رسیدند که تقلب در امتحانات درسی رابطه معنی‌داری با اختلال شخصیت ضداجتماعی دارد اما رابطه معنی‌داری با ماکیاولیسم ندارد (۱۵). بنابراین، اختلال شخصیت ضداجتماعی از نظر ظرفیت ترویج سوء رفتار مالی و تقلب و بروز رفتارهای غیراخلاقی، جدی‌ترین مؤلفه از بین ویژگی‌های شخصیتی بیان شده به شمار می‌آید که در این پژوهش بررسی شده است. البته، برای بروز تقلب عواملی مانند «فشار»، «فرصت» و «توجیه» نیز می‌تواند مؤثر باشد که در بیانیه استانداردهای حسابرسی شماره ۹۹ آمریکا به آن پرداخته شده است (۶).

پیشینه پژوهش

فرقان‌دوست حقیقی و همکاران در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که میزان ماکیاولیسم در حرفه‌های مهندسی، پزشکی و حسابداری یکسان نیست و حرفه مهندسی، بیشترین میزان گرایش به ماکیاولیسم را به خود اختصاص داده است. بعد از آن حرفه حسابداری و سپس، حرفه پزشکی قرار دارد. همچنین، عوامل تأثیرگذار بر میزان ماکیاولیسم در حرفه حسابداری شامل جنسیت، سابقه کار و شاغل‌بودن در بخش خصوصی است (۱۶).

دیانتی‌دیلمی و رضاپورپرورش در پژوهشی رابطه بین اخلاق شرکتی، مسئولیت اجتماعی و ماکیاولیسم با فرار مالیاتی را بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که بین میزان اعتقاد مدیران مالی به اخلاق شرکتی و پذیرش مسئولیت اجتماعی و میزان مخالفت آن‌ها با

نمازی و همکاران در پژوهشی به تدوین الگوی توسعه پایدار اخلاق حرفه‌ای حسابداری با استفاده از تحلیل محتوا پرداختند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد که در بازه زمانی مورد بررسی تعداد ۱۰۴ مقاله در زمینه اخلاق در نشریه‌های حسابداری منتشر شده است و تعداد این مقاله‌ها در نشریه‌های مختلف، تفاوت معنی‌داری از نظر آماری دارد. الگوی تهیه شده در این پژوهش که مبتنی بر محتوای مقاله‌ها است، از ۴ سازه و ۶۹ عامل تشکیل شده که اولویت هر یک از سازه‌ها عبارت از سازه فردی، سازه اجتماعی، سازه اقتصادی-سازمانی و سازه زیست‌محیطی است (۲۰).

نتایج پژوهش شعبان و همکاران نشان داد که هر چه سطح ماکیاولیسم در بین حسابرسان افزایش یابد، تمایل به رعایت استقلال در آن‌ها کاهش می‌یابد. به بیان دیگر، رابطه‌ای منفی و معکوس بین ماکیاولیسم و درک حسابرسان درباره استقلال وجود دارد اما محافظه‌کاری اجتماعی رابطه‌ای مثبت با رعایت استقلال به وسیله حسابرسان دارد (۲۱).

کفاش و ایمانی در پژوهشی تأثیر تعهد سازمانی و ارزش‌های اخلاقی بر قصد گزارشگری تخلف‌های کشف شده در بین حسابداران بخش عمومی را بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که بین تعهد سازمانی و قصد گزارش برون‌سازمانی تخلف رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد اما بین تعهد سازمانی و قصد گزارش برون‌سازمانی تخلف رابطه معنی‌داری وجود ندارد. هم‌چنین، رابطه بین ارزش‌های اخلاقی سازمانی با قصد گزارش برون‌سازمانی تخلف مثبت و معنی‌دار و با قصد گزارش برون‌سازمانی تخلف منفی و

برنامه‌های فرار مالیاتی، رابطه معنی‌داری وجود ندارد اما بین میزان مخالفت مدیران مالی با برنامه‌های فرار مالیاتی و میزان مشارکت آن‌ها در برنامه‌های فرار مالیاتی، رابطه منفی وجود دارد. هم‌چنین، بین میزان گرایش ماکیاولیستی مدیران مالی و میزان اعتقاد آن‌ها به اخلاق شرکتی و مسئولیت اجتماعی و نیز بین میزان گرایش ماکیاولیستی مدیران مالی و میزان مخالفت آن‌ها با برنامه‌های فرار مالیاتی رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد (۱۷).

یافته‌های پژوهش مهدوی و ابراهیمی نشان داد که برخی از جنبه‌های جو اخلاقی بر تعهد عاطفی سازمانی و تعارض بین حرفه و سازمان مؤثر است. هم‌چنین، فرهنگ اخلاقی سازمان بر تعارض بین حرفه و سازمان تأثیر معنی‌داری دارد و ماکیاولیسم گرایبی دارای تأثیری منفی و معنی‌دار بر تعهد عاطفی سازمانی است (۱۸).

حیرانی و همکاران در پژوهشی تأثیر شخصیت حرفه‌ای گرا، ضداجتماعی و بیش‌اعتمادی حسابرسان بر قضاوت آن‌ها در حل تعارض بین حسابرس و مدیریت را بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که حرفه‌ای‌گرایی حسابرسان بر قضاوت حرفه‌ای تأثیرگذار است اما قضاوت حرفه‌ای، نقش تعدیل‌کننده در تأثیرگذاری حرفه‌ای‌گرایی بر تعارض بین حسابرس و مدیریت ایفا نمی‌کند. هم‌چنین، اعتماد بیش از حد حسابداران رسمی و نیز شخصیت ماکیاولیسم بر قضاوت حرفه‌ای تأثیرگذار است و قضاوت حرفه‌ای نیز نقش تعدیل‌کننده در تأثیرگذاری اعتماد بیش از حد و شخصیت ماکیاولیسم بر تعارض بین حسابرس و مدیریت ایفا می‌کند (۱۹).

معنی دار است (۲۲).

فرضیه اول: سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی دانشجویان حسابداری کشور پایین تر از متوسط است. فرضیه دوم: بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و بروز رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از حیث تجزیه و تحلیل داده‌ها توصیفی-همبستگی بوده و با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی و معادلات ساختاری انجام شده است. به این ترتیب که برای آزمون فرضیه اول پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی در نرم افزار LISREL نسخه ۸/۸ و برای آزمون فرضیه دوم پژوهش، از روش معادلات ساختاری در نرم افزار Smart PLS نسخه ۲۲ استفاده شد.

در این پژوهش روش گردآوری اطلاعات اولیه، ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانشجویان حسابداری کشور تشکیل می‌دهد. با توجه به این که دسترسی به افراد ذکر شده با پراکندگی‌های مختلف، سخت و تا حدودی غیرممکن است از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شده و تعداد جامعه آماری نامشخص فرض شده است. بنابراین، با توجه به رابطه‌های شماره‌های ۱ و ۲ حجم نمونه در جامعه نامشخص حدود ۱۷۰ نفر به دست آمد. در رابطه شماره ۲، δ انحراف معیار برای داده‌های طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای حاصل از رابطه شماره ۱ برابر با ۰/۶۶۷ است. هم‌چنین، Z در سطح

نتایج پژوهش استیونز و همکاران نشان داد که اختلال شخصیت ضداجتماعی موجب تسهیل رهایی از قید و بند اخلاقی شده و به فرد امکان می‌دهد اعمالی را انجام دهد که می‌داند اشتباه است با وجود این که تصویر ذهنی و خودانگاره قابل قبولی را برای خود حفظ می‌کند (۱۳). یافته‌های پژوهش واکفیلد نشان داد که میزان ماکیاولیسم در حسابداران رسمی آمریکا کم‌تر از سایر حرفه‌ها است. هم‌چنین، افراد جوان‌تر نسبت به افراد مسن‌تر از سطح ماکیاولیسم بیشتری برخوردار هستند و هر چه میزان تحصیلات افزایش یابد، ماکیاولیسم نیز افزایش می‌یابد (۲۳). نتایج پژوهش بایلی حاکی از آن است که بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد (۶).

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد اگر چه پژوهش‌های مختلف داخلی و خارجی در رابطه با ویژگی‌های شخصیتی (خودشیفتگی، ماکیاولیسم و اختلال شخصیت ضداجتماعی) و هم‌چنین، اخلاق حرفه‌ای انجام و یافته‌های ارزشمندی ارائه شده است اما تاکنون در هیچ پژوهش داخلی رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری بررسی نشده است.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به مبانی نظری مطرح شده و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش عبارت است از:

پرسش‌نامه‌های اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی، به ترتیب، ۰/۸۴۱ و ۰/۸۶۳ به دست آمد (بالاتر از ۰/۷) که نشان‌دهنده تأیید پایایی پرسش‌نامه‌ها است. گفتنی است در بخش ابتدایی پرسش‌نامه سن، مقطع تحصیلی و دانشگاه مورد تحصیل از پاسخ‌دهندگان پرسیده شد.

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

همان‌طور که در جدول شماره ۱ ارائه شده است پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه‌های پژوهش ۷۱ نفر مرد و ۶۵ نفر زن بوده‌اند. از پاسخ‌دهندگان ۱۴ نفر دانشجوی دکتری، ۹ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد و ۱۱۳ نفر دانشجوی کارشناسی بوده‌اند. میانگین سن پاسخ‌دهندگان ۳۰/۴۸ با انحراف معیار ۱۱/۶۲ است. بنابراین، با توجه به اطلاعات جمعیت‌شناختی، پاسخ‌دهندگان صلاحیت حرفه‌ای لازم برای پاسخ به پرسش‌نامه پژوهش را داشته‌اند.

آزمون فرضیه‌ها

همان‌طور که پیش از این نیز ذکر شد به منظور بررسی سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی (فرضیه اول)، از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. هدف تحلیل عاملی تأییدی، آزمون فرضیه‌ها در زمینه تعداد عوامل زیربنایی موجود در مجموعه‌ای از متغیرها، روابط عامل‌ها با نشانگرها و برازش الگوی اندازه‌گیری است. قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده

اطمینان ۹۵٪ برابر با ۱/۹۶ و دقت برآورد که در مخرج کسر قرار دارد، به میزان ۰/۱ است (۲۴). در ادامه، ۱۵۰ پرسش‌نامه به شیوه حضوری بین دانشجویان مقاطع مختلف دانشگاه‌های دولتی، آزاد اسلامی، غیرانتفاعی، پیام نور و علمی کاربردی در استان‌های فارس، کرمان و هرمزگان توزیع شد که ۱۳۶ مورد آن قابل استفاده بود که در حدود ۸۰٪ حجم نمونه مورد نظر است.

رابطه ۱

$$\delta = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6} = \frac{5 - 1}{6} = 0.667$$

رابطه ۲

$$n = \frac{z^2 \alpha/2 \delta^2}{\epsilon^2} = \frac{(1.96)^2 (0.667)^2}{(0.1)^2} = 170$$

برای سنجش متغیرهای پژوهش از پرسش‌نامه‌های استاندارد بایلی (پرسش‌نامه تمایل به رفتار غیراخلاقی و پرسش‌نامه اختلال شخصیت ضداجتماعی) استفاده شد (۶). هر کدام از پرسش‌نامه‌ها، تمایل به رفتار غیراخلاقی و اختلال شخصیت ضداجتماعی، شامل ۹ سؤال بود. پرسش‌نامه‌های پژوهش پس از ترجمه، بومی‌سازی و هماهنگ‌کردن آن‌ها با محیط و شرایط کشور به کمک صاحب‌نظران حسابداری، مورد استفاده قرار گرفت. گفتنی است در پرسش‌نامه‌ها از طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای با گزینه‌های «به گونه کاملاً موافق»، «موافق»، «بدون نظر»، «مخالف» و «به گونه کاملاً مخالف» استفاده شد. هم‌چنین، اعتبار ظاهری و محتوایی پرسش‌نامه‌ها به وسیله صاحب‌نظران مختلف بررسی و تأیید شد. افزون بر این، ضریب آلفای کرونباخ (با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲) برای

جدول ۱: اطلاعات پاسخ‌دهندگان

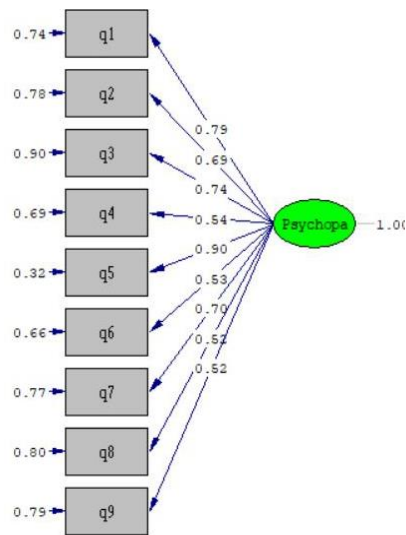
نوع دانشگاه	مرد	زن	دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	جمع	
دولتی	۹	۷	۲	-	۱۴	۱۶	
آزاد اسلامی	۲۵	۱۶	۱۲	۵	۲۴	۴۱	
غیرانتفاعی	۸	۱۸	-	۴	۲۲	۲۶	
پیام نور	۱۲	۱۰	-	-	۲۲	۲۲	
علمی کاربردی	۱۷	۱۴	-	-	۳۱	۳۱	
جمع	۷۱	۶۵	۱۴	۹	۱۱۳	۱۳۶	
میانگین سن	۳۰/۴۸		انحراف معیار سن				۱۱/۶۲

در گام بعدی نیکویی برازش الگو بررسی شد. یکی از شاخص‌های عمومی برای تعیین عوامل آزاد در محاسبه شاخص‌های برازش شاخص کای دو هنجار شده است که از تقسیم کای دو بر درجه آزادی الگو محاسبه می‌شود. چنانچه این مقدار بین ۱ تا ۵ باشد، این شاخص مطلوب است (۲۶). همان‌طور که در شکل‌های شماره‌های ۱ و ۲ نشان داده شده است کای دو هنجار شده برابر با $3/653$ ($98/65$ تقسیم بر ۲۷) و لذا نتیجه مطلوب است. همچنین، از شاخص ریشه میانگین مربعات خطاهای تخمین در بیشتر تحلیل‌های عاملی تأییدی و الگوهای معادلات ساختاری به‌عنوان یک شاخص برازش اصلی استفاده می‌شود. اگر این شاخص کوچک‌تر از ۰/۵ باشد، نتیجه مطلوب است. در الگوی حاضر این شاخص برابر با $0/19$ است که نشان می‌دهد برازش الگو مطلوب است.

نتایج ارائه شده در بالا حاکی از آن است که سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی در جامعه مورد بررسی، بالاتر از متوسط است که نشان‌دهنده رد فرضیه اول

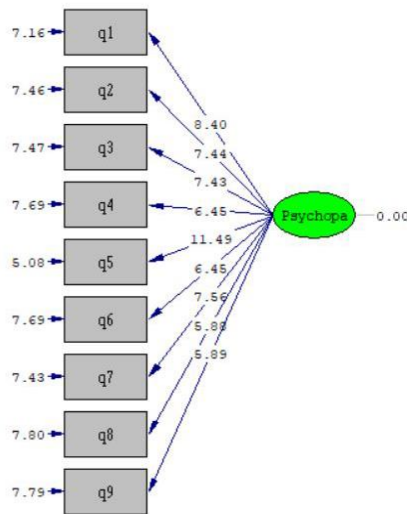
به‌وسیله بار عاملی نشان داده می‌شود. بار عاملی مقداری بین صفر و یک است که اگر کم‌تر از $0/2$ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف‌نظر می‌شود. بار عاملی بین $0/3$ تا $0/6$ قابل قبول و اگر بزرگ‌تر از $0/6$ باشد، بسیار مطلوب است (۲۵). حداقل بار عاملی قابل قبول $0/2$ ذکر شده است اما معیار اصلی برای قضاوت آماره t است. چنانچه آماره آزمون t بزرگ‌تر از مقدار بحرانی آن در سطح خطای ۵٪ یعنی $1/96$ باشد، بار عاملی مشاهده شده معنی‌دار است (۲۶).

نتایج ارائه شده در شکل شماره ۱ حاکی از آن است که بار عاملی در تمامی موارد مقداری بزرگ‌تر از $0/3$ است که نشان می‌دهد همبستگی بین متغیرها، قابل قبول است. از این رو، برای بررسی معنی‌دار بودن رابطه بین متغیرها، از آماره t استفاده شد. بر اساس نتایج ارائه شده در شکل شماره ۲، مقدار آماره t شاخص‌های سنجش هر یک از مقیاس‌های مورد استفاده در سطح خطای ۵٪ بزرگ‌تر از $1/96$ است که می‌توان نتیجه گرفت همبستگی‌های مشاهده شده معنی‌دار است.



Chi-Square=98.65, df=27, P-value=0.00000, RMSEA=0.019

شکل ۱: بار عاملی استاندارد آزمون سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی



Chi-Square=98.65, df=27, P-value=0.00000, RMSEA=0.019

شکل ۲: آماره t آزمون سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی

و آماره آزمون، روایی هم‌گرا نیز محاسبه شده است. هرگاه یک یا چند ویژگی از طریق دو یا چند روش اندازه‌گیری شود، همبستگی بین این اندازه‌گیری‌ها دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌کند. اگر همبستگی بین نمرات آزمون‌هایی که ویژگی واحدی را اندازه‌گیری

پژوهش است.

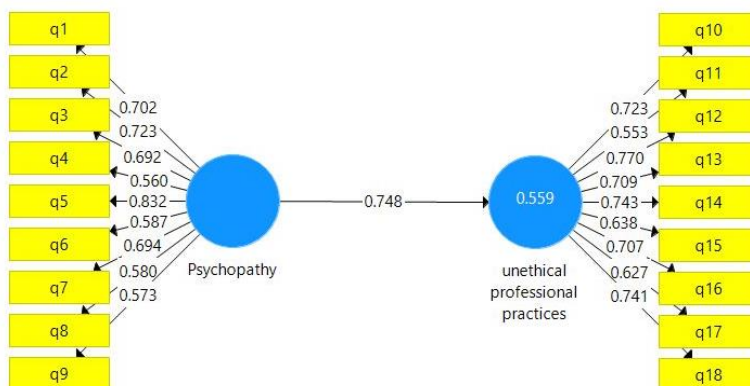
برای بررسی رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری (فرضیه دوم)، از روش معادلات ساختاری استفاده شد. در این بخش، افزون بر محاسبه بار عاملی

مربعات جزئی آزمون و الگوی کلی پژوهش در شکل شماره ۳ ارائه شده است. الگوی اندازه گیری (رابطه هر یک از متغیرهای قابل مشاهده با متغیر پنهان) و الگوی مسیر (روابط متغیرهای پنهان با یکدیگر) نیز محاسبه شده است. همان طور که در شکل شماره ۳ مشخص شده است ضریب تعیین برابر با ۰/۵۵۹ است. ضریب تعیین معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه گیری و بخش ساختاری الگوسازی معادلات ساختاری بکار می رود و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر برونزا بر یک متغیر درونزا دارد. گفتنی است که ضریب تعیین تنها برای سازه های درونزای (وابسته) الگو محاسبه می شود و در مورد سازه های برونزا مقدار این معیار صفر است. هر چه قدر مقدار ضریب تعیین

می کند بالا باشد، پرسش نامه دارای اعتبار هم گرا است. اعتبار هم گرا نشان دهنده این موضوع است که آزمون موارد لازم را می سنجد. برای روایی هم گرا میانگین واریانس استخراج شده باید بالاتر از ۰/۵ و روایی مرکب نیز باید بالاتر از ۰/۷ باشد. جدول شماره ۲ یافته های این بخش را نشان می دهد. از آن جا که آلفای کروناخ متغیرها بزرگتر از ۰/۷ است، پایایی آنها مورد تأیید است. مقدار میانگین واریانس استخراج شده نیز بزرگتر از ۰/۵ است. در نتیجه، روایی هم گرا مورد تأیید قرار می گیرد. مقدار روایی مرکب نیز در حد مطلوب است. رابطه متغیرهای مورد بررسی در فرضیه دوم پژوهش بر اساس یک ساختار علی با روش حداقل

جدول ۲: روایی هم گرا و پایایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آلفای کروناخ	واریانس استخراج شده	روایی مرکب
اختلال شخصیت ضداجتماعی	۰/۷۸۴	۰/۵۶۸	۰/۸۸۶
تمایل به رفتارهای غیراخلاقی	۰/۸۴۱	۰/۵۹۳	۰/۸۹۲



شکل ۳: روش حداقل مربعات جزئی الگوی کلی پژوهش

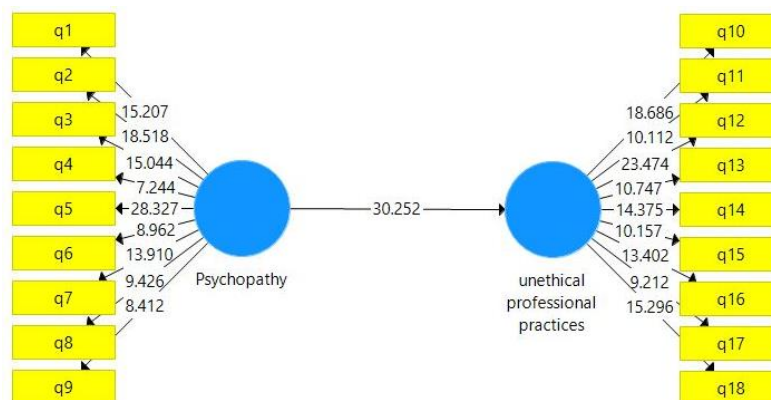
سطح ۵۵٪ وجود دارد که نشان‌دهنده این است که نمی‌توان فرضیه دوم پژوهش را رد کرد.

نتیجه‌گیری

هدف آموزش در هر محیط دانشگاهی انتقال ایده و شیوه تفکر به دانشجویان در راستای آموزش درست و کارآمد است. هم‌چنین، هدف برخی از پژوهش‌ها در زمینه آموزش حسابداری پی بردن به روح و منش دانشجویان این رشته است. بنابراین، آگاهی از ویژگی‌های دانشجویانی که در آینده به حرفه حسابداری وارد می‌شوند و اجزای آن را تشکیل خواهند داد ضروری است. مهم‌ترین ویژگی شخصیتی، اختلال شخصیت ضداجتماعی است. اختلال شخصیت ضداجتماعی با نبود وجدان برجسته شده و موجب می‌شود که برای افراد توجیه‌های نادرست تسهیل شده و اعمال متقلبانه و غیراخلاقی افزایش یابد. هدف این پژوهش، در ابتدا بررسی سطح اختلال شخصیت

مربوط به سازه‌های درون‌زای یک الگو بیشتر باشد، نشان‌دهنده برازش بهتر الگوی پژوهش است.

برای سنجش معنی‌داری روابط، آماره t با روش بوت استرپ محاسبه شد که در شکل شماره ۴ ارائه شده است. در این الگو که خروجی نرم‌افزار Smart PLS است، خلاصه یافته‌های مربوط به بار عاملی استاندارد روابط بین متغیرهای پژوهش مشخص شده است. در واقع، آزمون فرضیه دوم پژوهش بر اساس روابط هر یک از متغیرها به تفکیک نشان داده شده است. همان‌طور که در شکل شماره ۳ مشخص شده قدرت رابطه بین متغیرهای اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری برابر با ۰/۷۴۸ است. آماره آزمون نیز ۳۰/۲۵۲ (شکل شماره ۴) است که بزرگ‌تر از مقدار بحرانی t در سطح خطای ۵٪ یعنی ۱/۹۶ بوده و نشان می‌دهد که همبستگی مشاهده شده معنی‌دار است؛ بنابراین، با اطمینان ۹۵٪ بین اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در دانشجویان حسابداری رابطه مثبت و معنی‌داری در



شکل ۴: آماره t الگوی کلی پژوهش با روش بوت استرپ

همسو است.

به برنامه‌ریزان درسی و نهادهای مربوط توصیه می‌شود تا نسبت به افزایش سطح اخلاق حرفه‌ای در جامعه دانشگاهی حسابداری توجه بیشتری داشته باشند. به نهادها و انجمن‌های حرفه‌ای نیز پیشنهاد می‌شود در راستای گسترش اخلاق حرفه‌ای جامعه حسابداری کشور، برنامه‌ریزی کنند. هم‌چنین، می‌توان آموزش‌های اخلاقی و روانشناسی به دانشجویان حسابداری (به عنوان نمونه، در قالب دروس جدید با عنوان مستقل یا ایجاد سرفصل‌های جدید) برای افزایش سطح فضائل اخلاقی و کاهش سطح رذایل اخلاقی را پیشنهاد داد. با توجه به این که تاکنون پژوهش‌های زیادی برای بررسی اختلال شخصیت ضداجتماعی در حرفه حسابداری انجام نشده است، پیشنهاد می‌شود رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و فرهنگ‌سازمانی، عملکرد مالی، رضایت شغلی، مسئولیت اجتماعی، تعهد کارکنان، استرس شغلی، انگیزش، سلامت سازمانی، جو سازمانی و سایر موارد نیز در پژوهش‌های آینده بررسی شود. افزون بر این، پیشنهاد تأسیس انجمن اخلاق حسابداری و تهیه سوگندنامه اخلاقی برای دانش‌آموختگان حسابداری و حتی اصلاح محتوایی و به‌روزرسانی سوگندنامه اخلاقی جامعه حسابداران رسمی ایران متناسب با الگوهای اخلاقی حسابداری کشور می‌تواند مفید و مؤثر باشد. گفتنی است پژوهش حاضر با محدودیت خاصی مواجه نبوده است.

ضداجتماعی دانشجویان حسابداری و سپس، بررسی رابطه اختلال شخصیت ضداجتماعی و تمایل به رفتارهای غیراخلاقی در آنان است.

نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش حاکی از اهمیت توجه بیشتر به آموزش اخلاق حرفه‌ای و ویژگی‌های روانشناسی و هم‌چنین، اختلال شخصیت ضداجتماعی در دانشجویان حسابداری است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که سطح اختلال شخصیت ضداجتماعی در جامعه آماری مورد بررسی، بالاتر از متوسط است. اختلال شخصیت ضداجتماعی به وسیله درمان بهبود نمی‌یابد و به کندی تغییر می‌کند. به دلیل این که افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی، درست را نادرست تشخیص می‌دهند و تمایلی به اخلاقی بودن ندارند، توجه نکردن به این موضوع در درازمدت می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری به حرفه حسابداری وارد کند. این نتایج با نتایج پژوهش بایلی (۶) همسو است. در آزمون فرضیه دوم پژوهش مشاهده شد که با افزایش اختلال شخصیت ضداجتماعی، تمایل به بروز رفتارهای غیراخلاقی افزایش می‌یابد. با استناد به یافته‌های فرضیه دوم، اگر چه سامانه‌های نظارتی با اهرم تنبیه (مجازات) فرصت بروز اعمال متقلبانه را کاهش می‌دهد اما افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی، به این مسئله توجه نمی‌کنند و اطمینان دارند که مجازات نمی‌شوند. هم‌چنین، خودپسندی آن‌ها موجب تشویق به کلاهبرداری و بروز رفتارهای غیراخلاقی می‌شود. این نتایج با نتایج پژوهش بایلی (۶)

References

- 1 Dean, B. A.; Perkiss, S.; Mistic, M.; and K. Luzia (2018). "Transforming Accounting Curricula to Enhance Integrative Learning", *Accounting and Finance*, Available at: <https://doi.org/10.1111/acfi.12363>. [Online][24 April 2018]
- 2 Wyness, L. and F. Dalton (2018). "The Value of Problem-Based Learning in Learning for Sustainability: Undergraduate Accounting Student Perspectives", *Journal of Accounting Education*, Vol. 45, No. 1, pp. 1-19.
- 3 Ahmadzadeh, T.; Kheyrolahi, F.; Shahveysi, F.; and A. Taherabadi (2017). "Investigating the Relationship between Personality Dimensions and Gender with Reduced Audit Quality Behaviors", *Journal of Health Accounting*, Vol. 6, No. 2, pp. 1-23.
- 4 Hassan, M. K. (1996). *Towards Actualizing Islamic Ethical and Educational Principles in Malaysian Society*, 1st Edition, Selangor: Muslim Youth Movement of Malaysia.
- 5 Yunandara, A. and N. Majid (2011). "The Contribution of Islamic Towards Ethical Accounting Practices", *Issues in Social and Environmental Accounting*, Vol. 1, No, 5, pp. 124-137.
- 6 Bailey, C. D. (2017). "Psychopathy and Accounting Students' Attitudes towards Unethical Professional Practices", *Journal of Accounting Education*, Vol. 41, pp. 15- 32.
- 7 Bailey, C. D. (2015). "Psychopathy, Academic Accountants' Attitudes towards Unethical Research Practices, and Publication Success", *The Accounting Review*, Vol. 90, No. 4, pp. 1307-1332.
- 8 Trompeter, G.; Carpenter, T. D.; Desai, N.; Jones, K. L.; and R. Riley (2013). "A Synthesis of Fraud-Related Research", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32, No. 1, pp. 287-321.
- 9 Ramamoorti, S. (2008). "The Psychology and Sociology of Fraud: Integrating the Behavioral Sciences Component into Fraud and Forensic Accounting Curricula", *Issues in Accounting Education*, Vol. 23, No. 4, pp. 521-533.
- 10 Cook, L. G.; Bay, D.; Visser, B.; Myburgh, J. E.; and J. Njoroge (2011). "Emotional Intelligence: The Role of Accounting Education and Work Experience", *Issues in Accounting Education*, Vol. 26, No. 2, pp. 267-286.
- 11 Cleckley, H. (1976). *The Mask of Sanity*. 5th Edition, St. Louis, MO: Mosby (Originally Published 1941).
- 12 Glenn, A. L.; Koleva, S.; Iyer, R.; Graham, J.; and P. Ditto (2010). "Moral Identity in Psychopathy", *Judgment and Decision Making*, Vol. 5, No. 7, pp. 497-505.
- 13 Stevens, G. W.; Deuling, J. K.; and A. Armenakis (2012). "Successful Psychopaths: Are they Unethical Decision-Makers and Why?", *Journal of Business Ethics*, Vol. 105, No. 2, pp. 139-149.
- 14 Paulhus, D. L. and K. Williams (2002). "The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy", *Journal of Research in Personality*, Vol. 36, No. 6, pp. 556-563.
- 15 Nathanson, C.; Paulhus, D. L.; and K. Williams (2006). "Predictors of a

- Behavioral Measure of Scholastic Cheating: Personality and Competence but not Demographics”, *Contemporary Educational Psychology*, Vol. 31, No. 1, pp. 97-122.
- 16 Forghandoosthaghghi, K.; Banimahad, B.; and H. Valilar (2014). “A Comparative Study of Machiavellianism among Accountants-Auditors-Doctors and Engineers”, *Financial Accounting and Auditing Researches*, Vol. 6, No. 23, pp. 41-53. [In Persian]
- 17 Dianatideylami, Z. and Z. Rezapoorparvareh (2014). “Relationship between Corporate Ethics, Social Responsibility, Machiavellianism and Tax Avoidance”, *Ethics in Science and Technology*, Vol. 9, No. 4, pp. 1-12. [In Persian]
- 18 Mahdavi, Gh. and F. Ebrahimi (2015). “The Effect of Ethics on the Professional and Organizational Commitment of Accountants (A Case Study: The Universities of Medical Sciences)”, *Journal of Health Accounting*, Vol. 4, No. 2, pp. 87- 103. [In Persian]
- 19 Heyrani, F.; Vakilifard, H.; Banimahd, B.; and F. Rahnamayeroodpooshti (2017). “The Effect of Professionalism, Antisocial and Overconfidence of Auditors on their Judgments in Resolving the Conflict between the Auditor and the Management”, *Financial Accounting*, Vol. 8, No. 32, pp. 106-143. [In Persian]
- Persian]
- 20 Namazi, M.; Rajabdorri, H.; and A. Roostameymandi (2018). “Codifying the Sustainable Development Pattern of Accounting Professional Ethics”, *Ethics in Science and Technology*, Vol. 12, No. 4, pp. 70-80. [In Persian]
- 21 Shaaban, R.; Royayi, R.; and B. Banimahd (2017). “The Effect of Social Conservatism and Machiavellianism on the Independence of Auditor”, *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, Vol. 6, No. 22, pp. 75-86. [In Persian]
- 22 Kafash, L. and H. Imani (2017). “The Effect of Organizational Commitment and Corporate Ethical Values on Whistleblowing Intention of the Public Sector Accountants”, *Journal of Health Accounting*, Vol. 6, No. 2, pp. 87-105. [In Persian]
- 23 Wakefield, R. (2008). “Accounting and Machiavellianism”, *Behavioral Research in Accounting*, Vol. 20, No. 1, pp. 115 -129.
- 24 Momeni, M. and A. Faalghayomi (2010). *Statistical Analysis Using SPSS*, 2nd Edition, Tehran: Ketabenow Publications. [In Persian]
- 25 Kline, R. B. (1998). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, 1st Edition, New York: Guilford Press.
- 26 Azar, A. and M. Momeni (2004). *Statistics and its Application in Management*, 3rd Edition, Tehran: Samt. [In Persian]